

פרק ד

מסקנות

1. סיכומים מספריים (תוך הבחנה מילונית והיסטורית)

המספר הכולל של ערכי הלקסיקון, שהובאו כלקסמות עצמאיות, הגיע ל-604, ואפשר לצרף לכך עוד חלק מן הממוינים במדור המסופקים (על אחדים מהם יש לשער, שהיו קיימים בלח"א). מספר זה הוא כמעט כפול מקביעתו של סגל על מכסת הפעלים החדשים, שצמחו בלשון חז"ל בכללה (ראה לעיל בהקדמה הכללית, עמ' 13). כפי שהבהרנו בדיונים על הבעיות המילונאיות שהתעוררו, נובע ההבדל המספרי במידה מסוימת מן הגישה המילונית (שבחלקה היא שימושית), שנקטנו כאן בלקסיקון, ושהצבענו על חשיבותה בעריכת מילון ספרות חז"ל. אך גם אם נפריד בין גישה זו לבין הבוחן הבלשני-היסטורי, ונבודד את הלקסמות המיוחדות שהיא הצמיחה, נגיע למספר כולל של הפעלים החדשים, שעדיין יש בו כדי להפתיע.

בסיכום המיונים, שהובאו לפרטיהם בפרק הקודם על סעיפיו, מסתמנת לפנינו החלוקה הבאה (מבלי להתייחס לסיווגים המשניים בויקותיהם לניבי הארמית):

א. פעלים חדשים בעלי זיקה למקרא

63 —	1. דנומינטיבים (משמות מקראיים)
81 —	2. שורשם נמצא במקרא בשם נגזר
	3. קרובים למקרא (בוחן צורני או פונולוגי)
22 —	a. בשורש מקורב (במבנה)
42 —	b. במעתיקי עיצורים
4 —	c. במטחזים
29 —	d. רבעיים (ביסוד מקראי)

241

ב. שאילות והשפעות מארמית (בפעלים ללא זיקה למקרא) מן המצויים בניבי ארמית

128 —	1. מערכית ומזרחית
35 —	2. מערכית
38 —	3. מזרחית
7 —	4. גזורים משמות בארמית
2 —	5. בשורשים תנייניים (מארמית)

210

לקסיקון הפועל

ג. חדירת פעלים ממקור זר (פרט לארמית)

23 —	1. ממוצא האכדית
4 —	2. מפרסית
30 —	3. מיוונית (או רומית)
<hr/> 57	

ד. עלומי מקור (או שאינם בארמית)

42 —	1. שייכים לעברית העתיקה
21 —	2. משמות משנאיים
2 —	3. שורשים תנייניים
5 —	4. אנומטופיאים
<hr/> 70	

26 — "צורות משנה" (מכל הסעיפים)

הרי לפנינו הסיכום של 604 פעלים = 241 + 210 + 57 + 70 + 26.

הדגשנו מראש (בדיון לעיל, סעיפי פרק ב), שקווי התיחום בין הבחנים ההיסטוריים למילוניים אינם מוגדרים תמיד, וישנם גורמים אחדים המעכבים להגיע להכרעה, מהו גבול השורש העברי בראייה היסטורית; מה שבמקור תנאי עשוי להיחשב כחילוף הגייה או כתיב, יש שיהפוך במשך הזמן גם לשינוי השורש. או פועל מרובע, שיש לו זיקה אל יסוד תלת-עיצורי במקרא, ייתכן שנוצר בתהליך שאיננו ישיר מיסוד הפועל הקודם, ויכול הוא להיחשב כמרכיב יחידת ביטוי מינימאלית המסמנת שורש חדש (לעיל — עמ' 39-40), ורכיב מסוג זה, שחדרו מארמית והמירו את ה"נורמליים" המקראיים, זכאים להצטרף לקטגוריה זו. גם ההבחנה בין ההומונימים האטימולוגיים לסמנטיים אינה החלטית מדויקת בכל הפעמים על אף כל נתוני הבלשנות שברשותנו. מפאת כל אלה אין אפשרות להגיע בהבחנות לדיוק של "האמת המדעית", שאינה ניתנת לערעור.

אם נתחשב בבדיקותינו בכל הבחנים, שהזכרנו בסעיפים הדנים בבעיות אלה, תוך שאיפה להתקרב לאמת זו, נמצא הצדקה להפחתות מסוימות מן המספר הכולל הנ"ל. באלה נוכל לכלול את המרוכזים כנ"ל בסעיפים בתור "צורות משנה" (20), אחדים שנוצרו משמות שכבר מצויה מהם גזירת פועל במקרא (שהזכרנו בהתפתחות "פסידו סמנטית"), מספרם כ-10, וכן מן הפעלים הרבעיים שאפשר להניח, שהם תוצאת התפתחות לשון פנימית עצמאית, ובחדים נוספים שנכללו בתחום מעתקי העיצורים, ולבסוף מעטים מן ההומונימים, שהנתונים להפרדתם אולי לא היו מבוססים כל צורכם. אין אני בא בזה לפורטם — הכוונה היא בעיקר לאלה, שבמילון רב-תקופתי (דיאכרוני) יעדיפו מילונאים מסוימים לייחדם פתח-ערכים בלבד (אין זה אמור בפעלים הרבעיים — שבעניינם שתי גישות היסוד ברורות). על אף ההסתייגויות האמורות לא נחטא בהגזמות, אם לאחר השיקולים נקבע סופית, שמספר הפעלים החדשים בלח"א¹ הוא קרוב ל-500. הדבר יהיה תואם גם את הקו המסתמן במניין שורשי הפועל במקרא על-פי הקונקורדנציה למנדלקרן, שעליה בנה סגל את המספר 1350 כמכלול מילון הפועל המקראי².

1 וראה בדברי י קוטשר, ערכי א, עמ' 65. בהערה *148 שם נקטתי וחירות יתר, כדי להימנע מהפרזות, וכללתי במספר זה גם את החדשים המצויים בבדיקות שבתלמודים (על-פי המובא בערכי א), שסוגו כרוכב מיוחד. וברור, שהמספר בלשון חז"ל בכללה עוד יתרחב לאחר בדיקה שיטתית של רובדי לח"ב.
2 עיין סגל, עמ' 104 (סעיף 169), ואת כולם מכנה הוא "שורשים". כפי שבדקתי, לא נמנו בכלל זה כל הרבעיים (הממוינים כפול וכיו"ב). בפרק הדין על-כך (לעיל, פרק 3), ציינתי, שמספרם במקרא אינו

2. עצמת ההשפעה הארמית בלח"א (מאבקה עם האוצר המילוני המקראי)

יסודות מן הארמית נקלטו בעברית עוד בימי בית ראשון (בזמן הארמית הממלכתית), עיקבותיה נמצאים במקראית בכללה (במיוחד בקטעי שירה), אך ניכרים הם ביותר במקראית המאוחרת³ ואח"כ מעט במגילות ים-המלח⁴, והעברית ספגה ממנה כל ימי חיותה עד תחילת האלף הראשון לספה"נ⁵. הקירבה המגעית מתהדקת בהדרגה בתהליך של כ-700 שנה, ששיאה הוא תקופת החורבן, כשנוצרו חיי שיתוף בין שתי השפות, עד שלאחר שתש כוחה של העברית, הורישה אותה הארמית, שנחקיימה אח"כ ימים רבים בארץ⁶. גם בלח"ב הכתובה, בזמן שהלשון העברית כבר חדלה להיות מדוברת, יש יסודות רבים קלוטים מן הארמית, וכבר מדובר בה על לשון בלולה⁷.

התקופה התנאית הידונית, שאפשר לכנותה דו-לשונית, היא אפוא כעין שלב ביניים ביחסים ההדדיים שבין שתי השפות, ובה משתקפים סימני התגברותה התוקה ביותר של הארמית. כתובות ותעודות בני תקופה זו, שנמצאו בארץ, היו חלקן בארמית וחלקן בעברית⁸. בתוך המשנה והתוספתא יש קטעי ארמית⁹, הווגות דיברו בלשון זו, ויש מאמרי חז"ל המדברים בשבחה של הארמית¹⁰. לא בכדי דאו צורך בתרגום המקרא לארמית, ולתורה צמחו תרגומים אחדים. היה אפוא מקום לצפות, שבספרות התנאית יתגלו סימני המאבק הסמוי ביניהן, שנמשך עד התגברותה המוחלטת של הארמית. אין לפי זה להתפלא, שתחום בדיקתנו באוצר הפועל החדש בלח"א הצביע על תמורות המורות על עצמה ניכרת של היסוד הארמי (ראה גם לעיל, פרק ג, סעיף 4).

עצמת ההשפעה בולטת לראשונה בשאלות מובהקות, שהצבענו עליהן, כאשר פעלים מארמית המירו את המקראיים השווים להם בהוראתם. לעתים הסובסטיטוציה היא מלאה, ולא נותר זכר לסינונים המקראי, ולעתים נדחה המקראי עד כדי הצטמקות לשימושים יחידאיים. היא ניכרת בפעולות ה"תרגום" בצמידות לפסוקי המקרא, הטעונים כביכול הסבר בלשון התקופה, במעברים לסגנון החדש. לשתי התופעות מצאנו דוגמות רבות מפעלים, שסגל (ואחרים) חשבו למשותפים לשתי השפות והשייכים כביכול גם לעברית הקדומה. גם לזו היה אבק של יסוד אמת בהנחה זו, הרי אין ספק, שהארמית השפיעה

מרובה, ומניינם 38 בלבד. אך גם בהם יש חלק ניכר, שהם יסודות עצמאיים לכל דבר, כגון: טאטא, כרכר, להלה, מהמה, צצצף, קרקר, או ספס, וודאי: רענן, פרשו, רטפש (שאין מכל אלה במקרא יסוד מפורק קטן יותר). אך לעומת זה כלולים במספר זה גם פעלים, שהם תוצאת חילופי עיצורים, כפי שהזכרנו לעיל, עמ' 40, כגון: חתף (=חטף), חאב, (=תעב), נהג, (=נהק), גאל (=גל), וכן פיצולי שורשים, כגון: שור א, שוט א, פזו א, מלך א, צלל א, צלל א, צלל א (הדוגמות הן מקריות). יש אפוא בסיכום תיאום רבוב הסעיפים לגישת הקונקור' מצד אחד, ולסוגים שגנה סגל בסעיפי עמ' 107 מצד שני.

3 רונטל, *Forschung*, עמ' 41-42, וראה טור-סיני, האנציק' המקראית א, עמ' 593-594. ספרו של קאוטש

כבר אינו מספק, והוא נראה מצומצם לעומת ההתקדמות בתחום זה, המסתמנת בספרו של ואגנר.

4 קוטשר, מגי"ש, עמ' 141 ואילך, וראה ערכי א, עמ' 20, ח' רבין 4 *Scripta*, עמ' 144 ואילך.

5 קוטשר, האנציק' העברית ה, עמ' 966-967, ועיין א' מרגליות, לשוננו כג, עמ' 49-54.

6 השווה ו' בן-חיים, "תחימת מורשת השומרונים", עמ' 63-65. ידוע גם על השפעתה עוד באכדית, עד

שהארמית גברה בהיאבקות בין שתיהן והכחידה אותה לחלוטין. ראה רונטל, שם, עמ' 38-40, ועיין השגות

י' קוטשר, קרית-ספר יט, עמ' 178.

7 השווה, למשל, בנודי, לשון מקרא ול"ח, עמ' 134, המסכים על יבוא גלוי בספרות האמראים. וראה א'

מרגליות בהערה הבאה.

8 באיגרות בר-כוכבה: 8 בארמית, 8 בעברית. וראה קוטשר, לשוננו כו, עמ' 22. א' מרגליות, ספר ש' ייבין,

עמ' 440.

9 כגון: אבות בו; שם א, יג; כח' ד, יא; גיטין טג; ח' תענ' ב, ה — ועיין בקונקור' למשנה ול"ח' בערכים:

הדר, ירת, יחב, אלף (ילף), טוף. או שרבו ארמי: "ני לף דבר שנאמר בו עבודה..." (ספ-ב — 7/58).

10 אמנם רבי חס על לשון הקודש ואמר: "בא" לשון סורסי למה לי, או לשון קודש או לשון יוני" (ב"ק פא, א;

סוטה מט, ב), אבל בלח"ב: "אל יהי לשון סורסי קל בעיניך" (בר"ר עה). ועיין בעה"ש כרך ג, עמ' קמא (א).

לקסיקון הפועל

לעלייתם תמורת המקראיים. לרוב הם לא באו למען צורך חדש, כי לא שינו דבר במישור הסמנטי. פעלים לא מעטים, מהם שנחשפו בכתב-יד ולא היו מוכרים עד כה למילונאים, שמקורם לא היה מחזור, נתגלו כשגורים בניבי ארמית. אף חדירות מאכדית (ואולי כמעט גם מיוונית) היו בתיוכם של ניבים ארמיים וגרמו לתנודות בשדות הסמנטיים של הפועל. אך לא רק בפעלים, שאין בהם שום זיקה למקרא, אלא אף באלה שיש מהם יסוד מקראי, אין להתעלם מאותה מגמה; בלעדי ההישענות על הארמית אין לנו הנמקה משכנעת, מדוע יעדיפו עתה שימוש בפועל החדש הנדרף למקראי, כפי שהצגנו למשל ב-סדר, מתן, גפף וכיו"ב, השפעות החוץ הן גם סיבת המרות רבות בתחום שורשים בעלי קירבה למקראיים בדמיון מורפולוגי או פונולוגי. יד הארמית הייתה בהופעת: רוקן (=הריק), עמץ (=עצם), שלא גררו שום שינוי במשמעות, וכפי שהוא בתחליפים אחרים מארמית: ספר₂-גזו, רתת-רעד, דרס-רמס. ודאי יש צורך עוד במחקר מדויק נפרד בתחום הסמנטי למען סיווגם של החדשים והצגתם כשדה עם קודמיהם¹¹, אך ההתרשמות היא, שחלק נכבד מהם לא באו למען צורכי חיים שנתחדשו, אלא עלו חדשים שהביסו מתחרים קודמים מן המקרא או צמצמו אותם, וגם אלה שבאו למען צורך כנ"ל לגיוון סמנטי — הארמית הייתה מקור עיקרי להספקתם. אין לתלות את הדבר רק בשוני הסגנוני שבין שני סוגי הטקסטים. במקרא יש אמנם שפע של שימושי נרדפים, מהם הבאים כקישוטים ספרותיים בשכבות סגנון מרומם. בסגנון התנאי נעלמו אמנם הסממנים האמנותיים השכיחים, כגון התקבולות לסוגיהן, אך פעלים סינונימיים נשארו גם בלח"א, ואף מתגלים בה חדשים שהם בני גוון דומה, ראה: קרר-צנן, פקס-פרקס, הגריל-מפיים, אמד+שום (=העריך) ועוד אחרים¹². ברשימת עלומי המקור רבים הם ללא תחליף סינונימי במקרא, וכך גם חלק מן הדנומינטיביים הגזורים משם מקראי.

גם הבחינה הסטטיסטית היבשה יש בה כדי לשקף את תמונת הגורם הארמי המתגבר, כפי שהדבר יתבטא בטבלה הבאה:

		ישנם בארמית			אינם בארמית			
		מזר'	מער'	מז-מע				
		מסופקים						א. בזיקה למקרא
2	8	6	8	(24)	40	1. דנומינטיביים		
-	8	8	42	(58)	23	2. שורשם בשם נגזר במקרא		
-	4	2	10	(16)	6	3. שורש מקורב		
2	8	6	6	(22)	20	מעתיקי עיצורים		
-	3	-	1	(4)	-	מטתזים		
-	6	5	9	(20)	9	רבעיים		
		27			144	98		

- 11 הבאנו דוגמות לעיל, עמ' 75 ואילך, והעניין טעון בדיקה שיטתית.
- 12 ויש לחפש את גיווני המשמעות בחדשים, שהם מאותו תחום סמנטי, כגון: (1) טפח₂, סטר₁, דפן₂; (2) (לוש), גבל₂, ערס₂ — שכולם חדשים בלח"א. או שליד 'קשר' ו'עקד' נוספו: כפת, רגל₂ (ב'אסר) חל שינוי סמנטי. מעבר להוראה מופשטת). נדמה מכל מקום, שבסגנון המקראי היה די חומר של נרדפים, ולא היה צורך בחיפוש אחרי מלאי חדש מן החוץ כדי לספק את הדרוש.

ישנם בארמית			אינם בארמית		
מז-מע	מער'	מזר' מסופקים			
128	35	38	(201)	-	ב. ארמיים (בלי זיקה למקרא)
-	-	-	(9)	-	משמות בארמית ותנייניים
11(2+)	2	6	(22)	1	ג. חדירות ממקור זר: אכדית
(3)	-	-	(3)	1	פרסית
12(3+)	4(4+)	-	(23)	7	יוונית
(13)	-	-	(13)	58	ד. עלומי מקור (± משמות משנאיים...)
	41		271		

(לא כלולים בסכימה זו "צורות משנה", שאף חלק מהם ידועים מארמית).

נדמה, שתמונת הסיכום מדברת בעד עצמה. הטבלה מראה, כי 2/3 מכל החדשים היו מצויים בניבי הארמית. אין זה אומר, כי הופעת כולם בלח"א היא תוצאה ישירה של שאילות ארמיות, אך יש בה ודאי רמז שקוף על עצמת השפעתה. רק 17% מתוכם ידועים מניבים מערביים בלבד (וראה בהקדמה לפרק ג, 4), שבהם היה מקום לחשוד על השפעות הודיות. גם ניכר מה זעום הוא יחסית מספר עלומי המקור בחוץ כל מערכת ענפה זו.

על שליש בלבד ממספר החדשים אפשר להניח, שהם צמחו בהתפתחות טבעית מלשון המקרא, לפיכך אין לומר בהכרח, שלח"א היא המשך ישיר ממנה, על אף שאין כיום ספק, שהעברית התנאית הייתה לשון מדוברת ברציפות היסטורית מקודמתה. אך גם לא נוכל להצטרף לדעה, הסוברת של"ח מייצגת דיאלקט עממי, שהילך, כביכול, כלשון הדיבור כבר בתקופה מוקדמת או החל מימי בית ראשון בצד המקראית הקלאסית, דיאלקט ששלט בלשון העם הפשוט, דהיינו לשון הסובסטנדרט¹³. הנה הצביע, למשל, א' בנודי גם להיפך שיש אשר המקרא דווקא משתמש במלים "משנאיות", בשעה שהמספר שם מלים כפי אדם, שהן ידועות מל"ח דווקא ובארמית, כגון: עמס/טען (ברא' מד, יג/מה, יז), מנה/ספר (שמ"ב כד, א/א), החזיק/אחז (מל"א א, ג-נא), ומבטא הוא בכך את הפרדוקס, שלשון המשנה, שהיא צעירה מן התנ"ך, לא הושפעה כל-כך ממנו, והתנ"ך הוא שכביכול "הושפע" מלשון המשנה. ניב המוני-עממי דרכו "להתגנב" לכל לשון ספרותית, ומתגלות פה ושם במקרא אותן מלים, שעתידות במאוחר להתבסס בלשון המשנה¹⁴. במחקרנו הצבענו על חיזוק היסוד הארמי באוצר המילוני של הפועל, אך עם זאת אין אפשרות לקבוע, שיש ברובד זה סימנים מובהקים של היווצרות כעין לשון תערוכות¹⁵; וודאי איננה לשון מלאכותית¹⁶. הסגנון נראה עברי במהותו, סגנון חי ושוטף, על אף שיסודות ארמיים התמוזגו בו במידה מרובה עד לבלתי-הכר. על חלק מן החדשים, שמצאנום בניבי ארמית, ייתכן להניח, שהיו קיימים בתקופה המקראית (ואין בכוחנו להוכיח את הדבר מבחינה מדעית), והארמית הייתה רק המשיכה לה. לחדירתם, ואין הם ארמיים טהורים. כאמור לעיל, דרושה עוד בדיקה מדוקדקת של כל היסודות המקראיים, שנעלמו ובטל שימושם בלח"א (על סמך כתבי-היד), ולהעמידם אלה מול אלה לעימות הבחנים הסמנטיים, וראוי הדבר לשמש פרק נכבד בכיוון המשך עבודת המחקר.

13 ראה י' קוטשר, מגי"ש, עמ' 46-50, וראה א' בנודי, עמ' 14-16, או ח' רבין, תולדות הלשון (בשכפול), עמ' 22. לדעתו "בימי בבל (כשהותירה בארץ פשוטי עם) החלה לעלות ולתפוס הלשון עממה עיקרית במאה ראשונה של ימי בית שני".

14 ראה לשון מקרא ול"ח, עמ' 114-115, אך לא צדק בקביעתו, שלא הייתה הארמית כה רחבה ביבוא של מלים.

15 בשלב זה אין כאן תמימות דעים מוחלטת עם קביעתו של י' קוטשר, מלים ותולדותיהן, עמ' 74.

16 כדעת א' גייגר, למשל, ב-Lehrbuch p. 22-25, והשווה כנ"ל דברי מ"צ סגל, דקדוק, עמ' 5-8, אך אין להסכים לדעתו שם בקשור לחלקה של הארמית בעיצוב לח"א.

לקסיקון הפועל

חובה עלינו לבחון את הדבר תוך הפרדה מוחלטת בין לח"א ללח"ב ובאותן דרכי הביצוע, שבוררו בפרק א במבוא. סגל הגיע לקביעותיו על-פי המציאות בלשון חז"ל כולה, כפי שהוא ראה אותה, וכאמור יש פעלים המצויים בלח"א, שהם רק בבחינת שאילה חד-פעמית; יש מהם שהצטמצמו לתחומים מוגדרים, ובעיקר יש שנעלמו בלח"א וצמחו שוב בלח"ב¹⁷, בזמן שהעברית כבר לא הייתה מדוברת. לפי הממצא שסגל מציגו (בספרו, עמ' 104-106) מצטייר, כאילו נעלם רק אחוז קטן מכלל המילון הפועלי (כ-18% בלבד), אך חוששני, שהוא גדול בהרבה מזה, וסבורני, שאף פה עשויה להתגלות תמונה מקבילה לממצאנו בתחום החדשים, ויסתמן דמיון בין המספר שנקלט לבין זה שנפלט, ואולי יהיה בתוצאה כדי לרמוז לתשובה על השאלה הנ"ל. אף בסוגיה זו ייתכן, שדווקא העדר הפעלים בארמית הביא להיעלמם. היסודות הארמיים הובלטו בעבודה זו בתחום האוצר המילוני של הפועל, אך נרמזו קווי השפעה גם בתחומים הצורניים, כגון פרשת הרבעיים, נטיית פועלי ע"ו-ע"י, שינויים בשימושי הבניינים (כגון התגברות הפיעל וההפעיל) — והדבר יכול להיבדק בפעלים המשותפים לשתי השכבות. וכמובן, רבים הם הסיכויים, שבדיקת האוצר המילוני של השם עשויה להוביל אותנו לחיזוק המסקנות, שהוזכרו כאן.

לסיכום

ראוי עוד להזכיר בסיום במיוחד את הלקסיקון עצמו שלפנינו על היקפו, שהועמד במרכז בעקבות מטרות עבודתנו. תוצאות ההסתמכות על כתבי-היד השונים והעיונים בספרות הפרשנית החדשה ובמחקרים מן התקופה האחרונה קיבלו בו את ביטויים. על-ידי המערכת הסינכרונית, המוצגת בערכיו, ניתן לעקוב אחרי הדיוקומנטציות החשובות המתגלות בכתבי-היד, וללמוד מהן כמה העשיר לח"א את אוצר הפועל העברי. בלעדי ארגונו וערכתו של הלקסיקון, כפי שהוא על ההערות לענייני נוסח ופרשנות בעזרת הכלים שעמדו לרשותנו, היינו מפסידים מימצאים בעלי חשיבות, שנחשפו הן בתחום תורת-הצורות והן בתחום הסמנטי (נוסף לכל הערכים החדשים), ושמקומם נעדר עדיין במילונים המצויים. המעיין בסעיפי הלקסיקון על פרטיו, יגלה שפע דוגמות מהם כמעט בכל אחד מערכיו. הוכחה בזה שוב חשיבותו של המעקב השיטתי אחרי גירסות כתבי-היד המעולים, ומשתמע הצורך בהתבססות עליהם בכל מחקר של ספרות חז"ל. הם הם המשקפים נאמנה את לשון התקופה והם המאירים אותה באור חדש.

אם נחזור לשתי המטרות העיקריות, שהצבנו לעצמנו בראשית עבודה זו (בפתיחה, עמ' 13), נוכל לסיכום לקבוע, כי הודות לדרכים שהתווינו הושגו המטרות במלואן:

1) מספר הפעלים החדשים בלח"א בלבד רחב הוא בממדיו, והבדיקות האטימולוגיות והסמנטיות הביאונו למניין סופי מעבר למה שהיה צפוי. עם זה התברר, שרשימתו הלקסיקאלית של סגל (בספרו, עמ' 107-108) על מיוניה לקטיגוריות השונות, לקויה ומעורערת, ואין עוד להסתמך עליה.

2) היסוד הארמי ברובד זה בתחום האוצר המילוני של הפועל הוא אמנם רחב ממדים, כפי שהיה צפוי מראש, והנחתו של מו"ר פרופ' י' קוטשר בעניין זה¹⁸ נמצאת מוכחת.

17 י' קוטשר, ספר באומגרטנר, עמ' 160-161, ערכי א, עמ' 61, מ' סוקולוף, לשוננו לג 27, 277.
18 ראה לעיל, בהקדמה עמ' 16, והערה 21. בסקירתו האחרונה על לשון חז"ל, שהתפרסמה לאחר מותו, באנציקל' העברית כו, תשל"ד עמ' 648, כתב: "השפעת הארמית מרחיקת לכת... וניכרת ביותר באוצר המלים". לפי המסתמן בתחום הפועל אמנם כן הוא.